

Onderwijs van heel de mens

“Raak je met je onderwijs ook het hart van kinderen?” J.H. Pestalozzi

Door: Liesbeth Breek

Docente Frans - Onderwijsontwikkelaar - Docententrainer

Petrus Canisius College Alkmaar

Toen de Zwitserse onderwijspedagoog Johann Heinrich Pestalozzi (1746-1827) in 1789 een tehuis voor verwaarloosde kinderen oprichtte, stelde hij zichzelf de vraag: *“Hoe richt ik dit huis op een pedagogisch verantwoorde manier in?”*

Ook ik vraag me af: *Richt ik mijn “onderwijshuis” wenselijk in?*

De onderliggende vragen die ik me daarbij stel zijn:

- *Wartoe dient mijn onderwijs eigenlijk?*
- *Wat is de inhoud van mijn onderwijs waarmee de leerling zich vormt?*
- *Hoe doe ik dit?*

We kennen Pestalozzi als de onderwijspedagoog uit de Verlichting die de verbinding maakte tussen *leren met hoofd, hart en handen*. In vakliteratuur noemt men dit de benadering van de hele mens. Volgens Pestalozzi diende onderwijs, met name in de eerste levensfase tot ongeveer 15 jaar, het natuurlijke ontwikkelingsproces van het kind te volgen. In zijn verlichtingsgedachte herkennen we de invloed van zijn landgenoot Jean-Jacques Rousseau. Rousseau was ervan overtuigd dat de samenleving een kwalijke invloed op kinderen had en dat het kind perfect in staat was om van de natuur te leren. Naar de idee van Pestalozzi moest iedere vorm van kennis eerst gefundeerd worden in zintuiglijke waarnemingen in de eigen, directe leefomgeving van het kind.

In deze leefomgeving, het tehuis van Pestalozzi, was er dan ook veel aandacht voor spel- en observatieactiviteiten, werkzaamheden in de tuin en handenarbeid omdat hiermee een beroep gedaan werd op de zintuigen. Niet alleen het intellect moest geprikkeld worden, maar zijn streven was om te komen tot een harmonische ontwikkeling van hoofd, hart en handen.

Om tot leren te kunnen komen, was het voor Pestalozzi van belang om een liefdevol huis te creëren waar iedereen welkom was met een zorgzame sfeer. Het was deze veilige opvoedingsomgeving waardoor het kind tot leren zou komen. Eerst diende het hart aangesproken te worden, daarna pas volgde de ontwikkeling van de intellectuele en fysieke capaciteiten. Als opvoeder gaf hij het voorbeeld hoe een mens moest samenleven met een ander.

Vertrouwen in het kind

Ik denk vaak aan Pestalozzi als ik de “bewoning” van mijn eigen onderwijshuis overdenk. Ook bij mij staat het scheppen van een veilige omgeving centraal waarbij vertrouwen in het kind, betrokkenheid, zorgzaamheid en geduld leidend zijn. Dit schenken van vertrouwen is voor mij een pedagogische grondhouding. Of zoals Pestalozzi zei: *“Als er één ding is waarbij de liefde niet ontbreken mag, dan is het bij de opvoeding van kinderen.”*

Ook bij de inrichting van mijn lessen hecht ik belang aan het “leren met hoofd, hart en handen”. In onderwijspublicaties wordt leren met het hoofd vaak gelijkgesteld aan feitenkennis, cognitie.

In mijn beleving gaat leren met het hoofd vooral om het ontwikkelen van het denkvermogen over de wereld zodat leerlingen zelfstandig, weloverwogen beslissingen kunnen nemen, eigen voorspellingen kunnen doen en zelf vragen leren formuleren. Ook Pestalozzi hechtte grote waarde aan het ontwikkelen van objectiviteit en besluitvaardigheid. Als vakdocent draag ik de kennis aan in de hoop dat mijn leerlingen de inhoud ervan oppakken, ermee aan de slag gaan, hun grenzen ontmoeten, hun verlangens verkennen en in het verlengde daarvan zich bevragen over onze samenleving.

Het hart wordt vaak op één lijn gesteld met de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind. Leren met het hart betekent voor mij dat het kind door de lesstof in contact komt met de wereld, deze “verinnerlijkt” en daardoor een verlangen ontwikkelt naar deze wereld. Als leraar probeer ik dit verlangen te wekken.

Bij handen denkt men steevast aan creativiteit, het in aanraking komen met materialen, of handenarbeid. Gert Biesta gaat verder en beschouwt het als de vorming van de wil om in de wereld te komen als een verantwoording dragend subject.

Verbinden met de wereld

Ik herken me in zijn uitleg dat we hoofd, hart en handen kunnen beschouwen als drie manieren om ons te verbinden met de wereld.

Hoofd = denken over de wereld

Hart = voelen voor de wereld

Hand = willen van de wereld

Vandaar dat ik grote waarde hecht aan literatuuronderwijs. Literatuur gaat over alles. Filosofie, geschiedenis, het menselijk bestaan, emoties, heden, verleden en toekomst.... Zo draagt het lezen van één gedicht als *Le dormeur du val* van Arthur Rimbaud kennis aan over literaire begrippen als sonnet, enjambement, metafoor en rijmschema, over de Frans-Duitse oorlog en over beeldend taalgebruik. Ik ben de kennisdrager die een cultureel erfgoed tracht te ontsluiten en de leerling confronteert met iets wat hem waarschijnlijk overstijgt waardoor ik hem oproep na te denken over de wereld en zichzelf. Maar dit gedicht zet vooral ook aan tot een dialoog tussen mij en de leerling over de zinloosheid van geweld.

Dialoog als fundament

Voor mij draait alles in het onderwijs om de dialoog tussen leraar en leerling. Deze dialoog, waardoor een kind tot leren komt omdat denk- en handelingsbekwaamheden zich ontwikkelen, is de basis van goed onderwijs. Ik denk nog vaak terug aan de les na de aanslag op Charlie Hebdo waarin ik aan den lijve ondervond dat onderwijs een unieke samenspraak is tussen leraar en leerling. Ik deed een appèl op de leerlingen, maar zij deden dit op hun beurt ook op mij. Deze les rondom solidariteit en hoop, waar we zongen over “paix sur la terre”, staat nog op mijn netvlies getekend. We dachten na over de wereld en voelden dat we deel uitmaakten van een onderling solidair collectief waar narcistische verlangens niet belangrijk meer waren. Die les gebeurde er iets waarvan de dialoog het fundament was.

Nu de beantwoording van de beginvraag. *Waar toe dient mijn onderwijs dan eigenlijk?*

Ik hoop dat er in mijn lessen momenten zijn waarop ik mijn leerlingen "in hun hart raak" waardoor ze gaan nadenken over welke positieve bijdrage zij kunnen én willen leveren aan onze samenleving en vooral ook op welke manier ze dat willen doen.

Pestalozzi was van mening dat door de ontplooiing van de hele mens, deze beter in staat zou zijn om te beoordelen wat goed en fout is waardoor zij op haar beurt bijdraagt aan de totstandkoming van een rechtvaardiger samenleving.

Leren dus met hoofd, hart en handen. Maar doen we Pestalozzi niet meer recht als we voortaan zouden spreken van: leren met **hart**, hoofd en handen? Immers: zonder de aanraking van het hart zal een kind nooit in de wereld komen.

Laten we vooral zijn vraag in onze herinnering behouden.

"Raak je met je onderwijs ook het hart van kinderen?"

Beunk, G. (2014) Hoofd, hart en handen Johann Heinrich Pestalozzi, In vitale idealen, voorbeeldige praktijken (p. 90-105) Amsterdam, Buijten en Schipperheijn

Biesta, G. (28-03-2017) Lezing Kunst in de context van het onderwijs, onderwijs in de context van de kunst Rotterdam

Pestalozzi, J.H. (1996). *Neuhof-geschriften*. Ingeleid, vertaald en van commentaar voorzien door Daan Thoomes. Met een woord vooraf door Prof. Jan Dirk Imelman en een Geleitwort door Arthur Brühlmeier Kampen, Kok

Pols, W. (2016) In de wereld komen Antwerpen – Apeldoorn, Garant

Liesbeth Breek

Docente Frans
Onderwijsontwikkelaar
Docententrainer

Petrus Canisius College Alkmaar

Lees meer via:

www.hetabc.nl/virtuozeschool

